

Notitie Proeve van bekwaamheid

Inleiding

In deze notitie wordt eerst de deelproeve van bekwaamheid "Informatievoorziening" voor de kerntaak "Inlichtingenwerk en klantencontact" van de functie Medewerker informatiedienstverlening (MIDV'er) besproken. Deze door de ECABO opgestelde deelproeve van bekwaamheid is te vinden in de publicatie "Van kerntaak naar proeve van bekwaamheid" (januari 2003). Bij deze bespreking komt ook de FEC-methode voor het toetsen van competenties nog even aan de orde. Deze FEC-methode wordt beschreven in de publicatie "Competenties meten Hoe werkt dat?? (juni 2003).

Inhoud

1. Kritiek op ECABO-pvb "Informatievoorziening"
2. Algemene beschouwing proeve van bekwaamheid

1. Kritiek op ECABO-pvb "Informatievoorziening"

Hieronder enkele kritische opmerkingen (a t/m c), waarbij weer zeer dankbaar gebruik is gemaakt van het artikel "Beoordelen van competenties van docenten" van Dr. G.J.J.M. Straetmans en prof. dr. P.F. Sanders.

a- Proeve wel representatief voor beroepspraktijk?

De ECABO noemt de proeve een work sample toets, uitgevoerd in de beroepspraktijk. Straetmans en Sanders merken op: "Bij een work sample test zijn er vaak maar weinig mogelijkheden om invloed uit te oefenen op het te vertonen gedrag. Wanneer de opdracht eenmaal in uitvoering genomen is loopt die voor een groot deel autonoom. Bij het rijexamen, bijvoorbeeld, kunnen noodsituaties niet afgedwongen worden evenmin is het mogelijk om de verkeersintensiteit of de weersgesteldheid te beïnvloeden" (pag. 25).

Dat roept onmiddellijk de vraag op of de proeve van de ECABO wel representatief is voor de beroepspraktijk. Komen alle (onderdelen van) competenties wel aan de orde via proeven van bekwaamheden in de beroepspraktijk? Zo moet een leerling natuurlijk adequaat kunnen reageren op lastige klanten, maar hoe krijg je het voor elkaar dat er op het afgesproken toetsmoment lastige klanten in de zaak arriveren? Zo moet een leerling naast routinewerkzaamheden, ook allerlei lastige inhoudelijke vragen kunnen oplossen. Maar hoe garandeer je dat dergelijke vragen precies op het afgesproken toetsmoment worden gesteld?

Juist door simulaties kun je leerlingen snel en effectief voorbereiden op allerlei mogelijke werkplekken en op allerlei mogelijke kritieke arbeidssituaties op die verschillende werkplekken. Dat is nu eenmaal het voordeel van toetsen in gesimuleerde situaties. Je beheerst de gesimuleerde werkplek en je kunt dus een leerling met allerlei mogelijke situaties confronteren.

Dat betekent ook dat als je simulaties niet erkent als legitieme competentietoetsen, je een stevig probleem hebt. Je moet alle mogelijke typen werkplekken + alle daarbij voorkomende verschillende kritieke arbeidssituaties gaan toetsen via proeven van bekwaamheid in de beroepspraktijk. Dit legt een enorme druk op de verschillende stageplekken die een leerling moet zien te vinden, die moeten dan immers gezamenlijk alle mogelijkheden afdekken. Verder moeten de praktijktoetsen op de werkplek weer allerlei mogelijke arbeidssituaties behorende bij die werkplek afdekken. Je moet dan zelfs onzekere, niet beheersbare, omstandigheden opnemen in praktijktoetsen.

Dit laatste punt laat zich illustreren aan de hand van de door de ECABO opgestelde proeve van bekwaamheid: "Informatievoorziening". Voor de proeve is 1 dagdeel beschikbaar en voor de nabespreking 30 minuten.

Bij het uitvoeringsproces lezen we het volgende:

"Ga aan de informatiebalie zitten en voer gedurende een dagdeel de gebruikelijke werkzaamheden uit gericht op informatieverstrekking aan gebruikers, dat wil zeggen:

- Gericht op informatie uit en over de collectie, reglementen en huisregels
- Informatieaanvragen dienen rechtstreeks via bezoekers aan de balie te komen
- Informatieaanvragen kunnen via telefoon of e-mail binnen komen
- Minimaal één informatievraag wordt gesteld in de Engelse taal
- Minimaal één gebruiker meldt een klacht te hebben " (pag. 30)

Maar hoe garandeer je nu - bijvoorbeeld - de laatste twee voorwaarden in de toets? Op pag. 34 lezen we dan weer:

“De mogelijkheid om competenties die in de proeve niet aan bod konden komen, later in een gesprek alsnog aan de orde te laten komen, wordt als een werkbare oplossing gezien.”

Ja, mooie boel, maar dit heeft allemaal weinig meer met praktijkobservatie te maken. Op dat moment erken je het falen van de praktijkobservatie als middel tot toetsen van competenties. En..... als er wel 1 klagende klant verschijnt, wat zegt dat enkele geval nu eigenlijk over het vermogen van een leerling om met klagende klanten om te gaan?

b- Beperkt aantal beoordelingscriteria en hoge subjectiviteit

Straetmans en Sanders wijzen op nog een ander probleem.

“Het blijkt erg moeilijk om een gestandaardiseerd scoreformulier te ontwikkelen dat geschikt is om vertoond gedrag in een reële werksituatie te scoren. Als de beoordelingsaspecten op het formulier te ruim geformuleerd zijn, laten ze erg veel ruimte voor interpretatieverschillen. Zijn ze te minutieus geformuleerd dan worden de vragen zo uitgebreid dat ze niet meer hanteerbaar zijn en dat men door de veelheid van de beoordelingsaspecten het zicht op de competentie verliest” . (pag. 18)

Het is heel duidelijk dat de beoordelingscriteria bij de ECABO-proeve erg ruim zijn geformuleerd. Hoe moeten - bijvoorbeeld - de volgende beoordelingscriteria worden toegepast?

- *Stemt communicatie af op gebruiker*
- *Lost de informatievraag efficiënt op*
- *Maakt gebruik van de juiste bronnen (pag.31)*

De subjectiviteit waarmee hier wordt beoordeeld is enorm. Op grond waarvan men tot de conclusie moet komen dat een leerling voldoende of onvoldoende scoort op 1 van deze punten is volkomen onduidelijk. De ECABO stelt dat bij het opstellen van een proeve (stap 3, pag. 20) er naast de beoordelingscriteria van een competentie de bijpassende waarderingsvoorschriften en de cesuur moet worden vastgelegd. Bij de uitgewerkte proeve vallen deze echter in geen velden of wegen te bekennen.

Als we dan ook nog lezen dat de beoordeling plaatsvindt door de praktijkbegeleider en een docent, *die mogelijk alleen tijdens nabespreking aanwezig is*, dan ontstaat er een opmerkelijk beeld. Slechts grotendeels 1 beoordelaar van de praktijktoets? Zonder concrete beoordelingscriteria? Zonder waarderingsvoorschriften en zonder cesuur? Een docent, die niet bij de praktijktoets is geweest, maar wel mee oordeelt? En dat allemaal bij een afsluitende beroepstoets?

De ECABO roept voortdurend in haar rapport dat betrouwbaarheid van pvb verhoogd wordt door meerdere beoordelaars (maar bij de proeve is dit dus grotendeels maar 1 beoordelaar), door toepassing van meerdere beoordelingswijzen (maar dat is strijdig met gestelde over andere toetsen in hoofdstuk 1 en 2 en in de achtergrondbeschrijving van de proeve vinden we daar ook niets van terug) en door op meerdere momenten de toets uit te voeren (maar ook daar gaat men in de praktijk van de proeve op geen enkele wijze verder op in, hoe gaat men bijvoorbeeld die achtereenvolgende work sample toetsen ten opzichte van elkaar beoordelen?).

Je kunt moeilijk anders concluderen dat de ECABO de betrouwbaarheid van de door haar opgestelde deelproeve “Informatievoorziening” niet serieus genomen heeft.

Dit wordt vermoedelijk mede veroorzaakt doordat de ECABO weinig zicht heeft op de functie van een work sample toets. Via een work sample toets richt je de beoordeling vooral op de vraag of een leerling al geleerde afzonderlijke vaardigheden, beroepskennis en beroepshoudingen adequaat weet te integreren tot een zelfstandig uitvoeren van een complete (deel)taak. Het gaat om het aspect van integratie. Daarom kan een work sample toets zich ook beperken tot enkele beoordelingscriteria met een vrij hoge abstractiegraad. Die zijn allemaal gericht op die integratie.

Afzonderlijke beroepsonderdelen moet je beoordelen via aparte toetsen en niet “door een afsluitende work sample toets heen”. Een dergelijke afsluitende toets is daar niet geschikt voor.

c- ECABO-proeve kent geen voorwaarden vooraf, geen voortraject

Er zou eigenlijk geen proeve van bekwaamheid mogen worden voorgesteld zonder dat tevens de voorwaardelijkheden of het voortraject wordt beschreven. Ik denk dat daardoor veel problemen en onduidelijkheden zouden worden voorkomen. Bij de proeve Informatieverstrekking van ECABO wordt helemaal niets gezegd over het voortraject. Klaarblijkelijk wordt dat ook niet van belang geacht. Het gaat in feite alleen maar om die laatste afsluitende praktijktoets. Al het voorgaande is daarop een soort van vrijblijvende voorbereiding. Niets over kennis, vaardigheden en houdingen waarover de leerling vooraf zou moeten beschikken alvorens te mogen deelnemen aan de proeve. En dat zou toch

wel moeten, omdat het bij een work sample toets nu juist gaat om de integratie van allerlei kennis, vaardigheden en houdingen. Die afzonderlijke kennis, vaardigheden en houdingen worden bij een work sample toets min of meer bekend verondersteld.

Excursie: De FEC-methode

De FEC pakt het meten van competenties in haar publicatie "Competenties meten. Hoe werkt dat?? streng gestructureerd aan. De leerling moet eerst voor elke *competentie* apart (soms enkele competenties) een aantal leeropdrachten verrichten. Deze leeropdrachten volgen de proces- en resultaatcriteria waaruit een competentie bestaat. Daarbij wordt keurig verwezen naar de vereiste inhoudelijke kennis/theorie per criterium. Als de leeropdrachten voor een competentie allemaal zijn afgetekend, mag een leerling deelnemen aan de deelproeve. De deelproeve toetst de competentie, waarvoor de werkopdrachten zijn gemaakt. De vorm van een deelproeve kan verschillen en is afhankelijk van de competentie. Zo kan een competentie geleerd en getoetst worden door bijvoorbeeld een aantal activiteiten een aantal keer met goed resultaat uit te voeren, door een opdracht of casus te maken, een probleem op te lossen of een assessment te doen.

De proeve van bekwaamheid (pvb), die zich op het niveau van een kerntaak/opgave bevindt en dus meerdere competenties omvat, mag pas worden afgelegd als een leerling alle competenties, die bij een kerntaak/opgave behoren, met een voldoende resultaat heeft afgesloten. Bij de proeve van bekwaamheid wordt alleen nog de integratie, het totale proces, getoetst met de daarbij passende correcte beroepshouding. De proeve van bekwaamheid betreft een praktijkobservatie, er is dus sprake van een work sample toets in de beroepspraktijk.

Heeft een leerling alle proeven van bekwaamheid met voldoende resultaat afgerond dan is deze geslaagd.

2. Algemene beschouwing Proeve van bekwaamheid

Zowel de ECABO als de FEC zien de proeve van bekwaamheid (pvb) als:

- een work sample toets afgenomen in beroepspraktijk (eventueel voorbereid op school)
- een toets op het niveau van een kerntaak/opgave, dus meerdere competenties omvattend
- de enige toets met een kwalificerend karakter voor een kerntaak/opgave

De ECABO heeft geen duidelijk beeld van een work sample toets en de ECABO verslikt zich dan ook in het maken van een goede pvb "Informatievoorziening". Bij het bepalen van een toetsmoment voor deze pvb bestaat er een grote kans dat niet alle competenties kunnen worden beoordeeld, die moeten dan maar in een nagesprek worden "besproken". De ECABO werkt verder met een beperkt aantal hoog abstracte niet uitgewerkte beoordelingscriteria zodat de subjectiviteit van de beoordeling, mogelijk ook nog grotendeels uitgevoerd door slechts 1 beoordelaar, onaanvaardbaar hoog is. De ECABO onderscheidt geen voorwaarden vooraf, ontwerpt geen voortraject. Op die manier worden de beperkingen van de work sample toets - als enige kwalificerende toetsvorm voor kerntaak/opgave - op geen enkele manier opgevangen.

De FEC heeft wel een duidelijk zicht op de eigenaardigheden van een work sample toets en ontwerpt een hiërarchische methode van leeropdrachten, deelproeven en eindproeven (pvb). Hierdoor wordt de subjectiviteit bij de beoordeling teruggebracht tot aanvaardbare proporties. Maar ook de FEC erkent eigenlijk maar 1 soort kwalificerende toets: de work sample toets in de beroepspraktijk op het niveau van de kerntaak/opgave. Alle het andere is slechts een - dwingende - voorbereiding op die proeven van bekwaamheid in de beroepspraktijk, dus die dwingende voorbereiding moet in beginsel ook in diezelfde beroepspraktijk plaatsvinden volgens FEC.

Daarmee lijkt de FEC-methode zich - op een heel andere manier dan ECABO - ook te veel vast te bijten in de work sample toets als enige kwalificerende toets. De FEC-methode lijkt veel meer een specifieke bedrijfsopleiding te zijn, dan een meer algemene beroepsopleiding voor verschillende bedrijven. Het vertalen van de competenties naar een specifieke werkplek, het grote aantal leeropdrachten, proeven en eindproeven die op die werkplek behoren te worden afgelegd, dat leidt allemaal tot zeer specifieke kennis van processen en procedures van slechts 1 bepaald bedrijf. Want binnen het competentieonderwijs wordt alleen die kennis en theorie behandeld die van belang is voor een bepaalde competentieén de FEC koppelt die competentie direct aan een hele specifieke bedrijfssituatie/werkplek.

Nergens vindt je in de FEC-methode zelf, of in de omschrijving van de methode, ook maar enige aandacht voor een meer algemene beroepsbenadering. De FEC-methode dreigt door te slaan naar kennis van 1 bepaalde werkplek.

Waar het volgens mij misgaat bij de ECABO en op een totaal andere manier ook bij de FEC is dat de Proeve van Bekwaamheid wordt gezien als de DE competentietoets. Het is de enige toetsvorm waarmee uiteindelijk wordt bepaald of een kandidaat al dan niet is geslaagd.

Naar mijn mening stellen Straetmans en Sanders echter terecht dat er **meerdere verschillende competentietoetsen zijn**. Namelijk:

- Cognitieve skill toets
- Skill sample toets
- Work sample toets (school/praktijk)
- Praktijkobservatie
- Retrospectie (interview achteraf over functioneren in praktijk)

Door te stellen dat dit competentietoetsen zijn, stel je ook dat dergelijke toetsen een zekere kwalificerende betekenis hebben. Elk voor zich. Het probleem is alleen dat je met geen enkele afzonderlijke competentietoets geldige uitspraken kunt doen over het al dan niet beheersen van een (set van) competenties.

Straetmans en Sanders stellen over de verschillende competentietoetsen:

“Als een ding duidelijk is geworden (..) dan is het wel dat er geen beste methode is. Allemaal hebben ze ergens in de “kwaliteitsketen” een zwakke schakel die de geldigheid van conclusies over competentie aantast. Gelukkig heeft niet elke methode de zwakke schakel op dezelfde plaats, zodat een methodemix een mogelijke uitweg kan bieden. Een methodemix heeft bovendien als voordeel dat er meer informatie wordt verzameld. Veel informatie verzamelen is erg belangrijk: hoe meer informatie des te geringer de invloed van meetfouten op het gemiddelde resultaat” (pag.41)

Als je competenties beoordeelt via een mix van competentietoetsen, dan houdt dit in:

1.

Een leerling is competent indien deze voor een bepaalde mix aan typen competentietoetsen voldoende scoort.

2.

Een proeve van bekwaamheid (work sample toets) is slechts een onderdeel van deze mix.

Voor een rijbewijs moet je bijvoorbeeld niet alleen slagen voor de praktijktoets (work sample toets), maar ook voor de theorie (cognitieve skill toets). Hoe een dergelijke mix voor het administratief onderwijs er heel misschien uit zou kunnen zien voor een mogelijke kerntaak “computerboekhouden”, heb ik geprobeerd aan te geven in mijn Notitie Competentie en Toetsing”(oktober 2003).